

MIŠLJENJE O DJELOVANJU VLASTI KAO POKAZATELJ STRANAČKE NAKLONOSTI I NAMJERE GLASOVANJA

Goran MILAS

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 316.653(497.5)"199":329

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 7. 1998.

Studijom temeljenom na nizu istraživanja javnoga mnijenja provedenih između 1993. i 1996. na probabilističkom uzorku hrvatskog pučanstva pokušalo se odgovoriti na pitanje u kojoj je mjeri namjera glasovanja uvjetovana specifičnim mišljenjima o vlasti. Istraživanja koja su joj prethodila naznačila su, naime, kako se u Hrvatskoj izborna odluka tek manjim dijelom može pripisati ideološkim čimbenicima. Provedena diskriminativna analiza je pokazala da se na temelju iskazanog mišljenja o vlasti može razmjerno dobro predvidjeti hoće li netko glasovati za vladajuću ili neku od oporbenih stranaka, ali ne i to koju će oporbenu stranku konačno izabrati. Pretpostavljeno je, stoga, da se birački izbor temelji na dvorazinskom procesu odlučivanja, prvoj razini u kojoj se osoba opredjeljuje između vladajuće i oporbenih stranaka i drugoj, u kojoj osoba naklonjena oporbi, rukovodeći se drugim razlozima, odlučuje kojoj će stranci u konačnici povjeriti glas.

Već se za kratkog trajanja višestranačja u Hrvatskoj pokazalo kako javnost, statistički gledano, prepoznaje različite političke blokove u zemlji, razmještajući ih uglavnom u tri glavne ideološke skupine – "lijevu", "desnu" i "središnju" (Milas, 1992.; Šiber, 1993.; Milas i Rimac, 1994.; Bulat i Štrelov, 1995.a). Ostaje, međutim, najasno kojim razlozima je motivirano nečije pristajanje uz određenu stranku i povjeravanje glasa na izborima. U određenoj mjeri, bez dvojbe, odluka je uvjetovana društvenim položajem pojedinca (Eysenck, 1954.; Eysenck i Wilson, 1978.), no sigurno je da se zakonitosti utvrđene u zemljama s boga-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

tom demokratskom tradicijom ne mogu jednostavno preslikati na Hrvatsku i druge tranzicijske zemlje. O tome svjedoče istraživanja koja nalaze uvijek značajnu, ali ipak blagu i nenačelnu povezanost društvenog statusa i glasačke naklonosti (Grdešić, 1991.; Rimac, 1992.; Bulat i Štrelov, 1995.b) ostavljajući veći dio varijance izborne odluke neobjašnjenom. Takvom nalazu mogla je pogodovati nedostatna raslojenost hrvatskog društva, naslijeđena iz razdoblja socijalizma, opća odbojnost prema napuštenom komunističkom sustavu ili nedostatna profiliranost političkih stranaka u čijim se programima ljudi različitih društvenih skupina, kojima su namijenjeni, nisu mogli prepoznati. Svaki od nabrojanih čimbenika mogao je, u određenoj mjeri, utjecati na smanjenje povezanosti između društvenog statusa i stranačke naklonosti.

No, utjecaj društvenog statusa na izbornu odluku ionako nije izravan, već je, sukladno brojnim modelima, posredovan društvenim stavovima ili temeljnim ideološkim dimenzijama (Eysenck, 1954.; Eysenck i Wilson, 1978.). Pritom se društveni status poimlje kao socijalizacijski okvir koji pogoduje prihvaćanju jednih i odbacivanju drugih stavova. Istraživanja provedena u nas nisu, međutim, otkrila odveć visoku povezanost ideoloških dimenzija, stranačke naklonosti i namjere glasovanja, ni u samom začetku višestranačja (Buzov i sur., 1990.a; 1990.b) ni kasnijih godina (Milas i Rihtar, 1997.). Može se stoga kazati kako se izborna odluka i stranačka naklonost u dosadašnjem političkom životu Hrvatske nisu većim dijelom oslanjale na ideološke razloge. Tome je svakako pridonišla i nedostatna političko-ideološka izobrazbenost većeg dijela pučanstva (Milas i Rimac, 1994.).

Ako ni ideološke dimenzije, kao svojevrsne globalne i stavovima nadređene strukture, ni društveni položaj pojedinca nisu, u većoj mjeri, odgovorni za izbornu ponašanje, čime se ono može objasniti? Ako je uopće riječ o racionalnom izboru, nužno je pretpostaviti kako je ono određeno nižom, manje općenitom razinom mišljenja, onom koja predstavlja očitovanje nadređenih konstrukata poput stavova. Prema mišljenju Eysencka (1954.), to je razina uobičajenih mišljenja koju istraživanja javnoga mnijenja ponajviše i zahvaćaju. Iako je od njihova uvođenja u znanstveno pojmovlje, odnos mišljenja, mnijenja i stavova shvaćan i mnogo složenije (Lamza-Posavec, 1995.), ovom ćemo se prilikom zadovoljiti Eysenckovim razgraničenjem prema kojem je riječ o razinama različite općenitosti (pri čemu su stavovi nadređeni mišljenjima/mnijenjima).

Uvažavajući nalaze o razmjerno ograničenom utjecaju ideoloških čimbenika na izbornu ponašanje, možemo ga pokušati objasniti manje općenitom razinom specifičnih mišljenja koja su, sukladno napucima koje su, temeljem detaljne i

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

pronijelive analize niza istraživanja, pružili Ajzen i Fishbein (1978.), pogodnija za predviđanje i bliskija izbornom ponašanju. U suprotnome, moramo jednostavno priznati da i nakon odstranjenja razlika u društvenom statusu, ideološkom usmjerenju, zastupanim stavovima, mišljenjima i uvjerenjima, pri pokušaju tumačenja izbornog ponašanja ostaje značajna proporcija neobjašnjene varijance koju možda valja pripisati nekim dosad neobuhvaćenim čimbenicima (primjerice ličnosti pojedinca ili specifičnim situacijskim varijablama).

Jedna skupina mišljenja koja bi mogla biti relevantnija u glasačkoj odluci od same ideološke usmjerenosti svakako je ona o vlasti. Pozitivno ili negativno, mišljenje o vlasti ugrađeno je, bez dvojbe, u izbornu odluku. Razložimo li opće mišljenje o vlasti na segmente pojedinih njezinih područja djelovanja ili političkih odluka, moći ćemo preciznije pratiti specifična mišljenja koja uvjetuju priklanjanje jednoj ili drugoj političkoj stranci.

Istraživanjem se nastojalo odgovoriti na pitanje u kojoj mjeri se na temelju mišljenja o vlasti može predvidjeti nečija namjera glasovanja. Pri tome je provjereno ne samo može li se ono rabiti pri procjeni hoće li netko glasovati za vladajuću ili oporbene stranke, već i to mogu li se na temelju naglašenosti pojedinih zamjerki razlikovati osobe naklonjene različitim oporbenim strankama.

METODA

Studija se temelji na podacima prikupljenima istraživanjima javnoga mnijenja Instituta za primijenjena društvena istraživanja (u međuvremenu preimenovanoga u Institut društvenih znanosti Ivo Pilar) u razdoblju od 1993. do 1996. U tom vremenu provedena su četiri istraživanja koja su sadržavala istovjetan ili usporediv spektar mišljenja o naporima vlasti u rješavanju pojedinih problema s kojima se u tome trenutku suočavala Hrvatska. Sva su istraživanja provedena na reprezentativnom, troetapno stratificiranom probabilističkom uzorku punoljetnog stanovništva neokupiranih dijelova Hrvatske uz uporabu standardne metode anketiranja izravnim razgovorima u kućanstvima koje su obavili stručno osposobljeni suradnici.

Prvo u nizu istraživanja provedeno je u svibnju 1993. (Lamza i sur., 1993.). Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 2427 ispitanika.

Drugo istraživanje provedeno je tijekom prosinca 1994. (Lamza i sur., 1995.a.). Uzorkom je obuhvaćeno 2599 ispitanika.

Treće istraživanje provedeno je tijekom rujna 1995. (Lamza i sur., 1995.b.). Uzorkom je obuhvaćen ukupno 2471 ispitanik. Valja napomenuti da je istraživanje provedeno u specifičnim okolnostima, neposredno nakon vojno redarstvene ak-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

cije "Oluja" kojom je oslobođen najveći dio okupiranih hrvatskih područja. Kao takvo je pružilo donekle atipične podatke, ali s obzirom na vrstu primijenjene analize oni nisu u većoj mjeri mogli utjecati na konačne zaključke.

Četvrto i posljednje istraživanje provedeno je tijekom listopada 1996. (Lamza i sur., 1996.). Uzorkom je obuhvaćen ukupno 3441 ispitanik.

Ljestvica mišljenja o pojedinim područjima djelovanja hrvatske vlasti

Opažaj građana o tome koliko hrvatska vlast poduzima kako bi se riješili u tom trenutku izraženi društveni problemi mjeren je u svim istraživanjima na isti način. Ispitanicima je dan na procjenu popis problema sastavljen tako da pokriva sva ili većinu bitnih pitanja hrvatske društvene zbilje u određenom trenutku. Njihova je zadaća bila procijeniti koliko hrvatska vlast poduzima da bi se oni na najbolji način riješili. Formulacija je pritom glasila:

"Koliko hrvatska vlast poduzima da bi se što povoljnije riješili sljedeći problemi Hrvatske?"

Ispitanicima su ponuđeni odgovori "Najviše koliko može", "Dosta, ali bi mogla i više", "Ni približno koliko bi mogla" i "Ne mogu ocijeniti". Analizirani su samo problemi podudarni u sva četiri istraživanja. To su bili (tablica 1.):

● **TABLICA 1**
Popis problema
na temelju kojih je
ispitano mišljenje
o vlasti

	Kratica
Zbrinjavanje prognanika iz okupiranih dijelova Hrvatske	zbrinjavanje prognanika
Zbrinjavanje i zaštita ratnih invalida	zbrinjavanje invalida
Zaštita životnog standarda	standard
Zaštita socijalno i materijalno najugroženijih dijelova stanovništva	zaštita ugroženih
Povratak svih okupiranih teritorija	povrat teritorija
Omogućavanje prognanicima da se vrate u svoje krajeve	povratak prognanika
Pravedna raspodjela tereta rata na različite krajeve Hrvatske	raspodjela tereta rata
Poboljšanje položaja i ugleda Hrvatske u svijetu	ugled u svijetu
Rješavanje privrednih problema	privreda
Poticanje slobodnog i objektivnog informiranja	informiranje
Zaštita prava nacionalnih manjina	manjine
Zaštita osobne sigurnosti stanovništva	osobna sigurnost
Zaštita hrvatskog stanovništva u BiH	Hrvati u BiH
Zaštita ljudskih prava i sloboda	ljudska prava
Izgradnja demokratskih odnosa	demokracija
Rješavanje problema nezaposlenosti	nezaposlenost

OBRADA PODATAKA

Samoj obradi prethodila je priprema podataka. Pojedinačni su rezultati reskalirani kako bi se postojeća ljestvica ordinalizirala. Odgovori "Ne mogu ocijeniti" pritom su pridruženi

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

srednjoj kategoriji. Pripremljeni na taj način, podaci su zatim analizirani na dva načina. Faktorskom analizom, metodom zajedničkih faktora (Fulgosi, 1979.) pokušala se utvrditi struktura mišljenja o vlasti i njezine promjene u vremenu od 1993. do 1996. Broj značajnih latentnih dimenzija određen je uporabom scree testa (Cattell, 1966.). Iskazana su mišljenja zatim analizirana prema namjeri glasovanja. U tu je svrhu primijenjena diskriminativna analiza kojom se nastojalo utvrditi razlikuju li se vjerojatni glasači pojedinih stranaka prema mišljenju o uspješnosti vlasti u rješavanju pojedinih društvenih pitanja. U analizu su uključeni potencijalni birači samo onih stranaka za koje se izjasnilo više od 30 ispitanika u svakom od istraživanja (1993., 1994., 1995. i 1996.). Prema tom načelu u istraživanju su analizirane skupine potencijalnih birača HDZ-a, HNS-a, HSS-a, HSLs-a, HSP-a, IDS-a, SDP-a i oni koji su se izjasnili kao neopredijeljeni.

➤ TABLICA 2

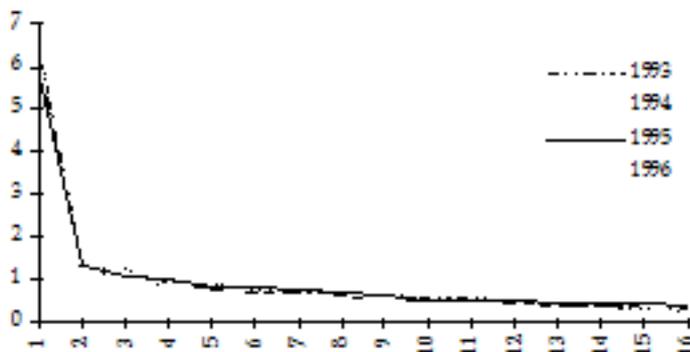
Broj
vjerojatnih glasača
pojedinih stranaka
u istraživanjima

	Godina provođenja istraživanja			
	1993.	1994.	1995.	1996.
HDZ	476	604	1161	988
HNS	51	103	35	73
HSS	109	170	120	366
HSLs	589	617	342	536
HSP	72	158	89	114
IDS	136	134	140	149
SDP	43	83	42	285
NEOPREDIJELJENI	208	420	346	550
<i>UKUPNO</i>	<i>1684</i>	<i>2289</i>	<i>2275</i>	<i>3061</i>

REZULTATI

Primjena scree testa u sva je četiri istraživanja pokazala kako se dobivena korelacijska matrica uspješnosti vlasti u rješavanju različitih problema može razmjerno dobro reproducirati sa samo jednom zadržanom dimenzijom.

➤ SLIKA 1
Veličina sukcesivno
ekstrahiranih
latentnih korjenova
u istraživanjima
1993.-1996.
(Scree test)

☛ TABLICA 3
Faktorska struktura
prvog izlučenog
zajedničkog faktora
1993.-1996.

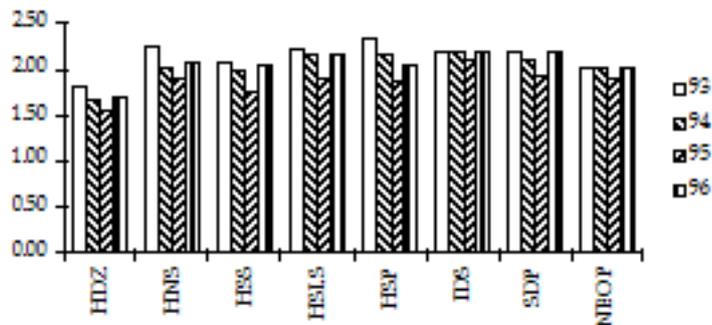
	Godina provođenja istraživanja			
	1993.	1994.	1995.	1996.
Demokracija	0,72	0,59	0,46	0,75
Ljudska prava	0,71	0,72	0,54	0,71
Standard	0,66	0,69	0,61	0,64
Informiranje	0,66	0,67	0,63	0,70
Privreda	0,66	0,65	0,52	0,62
Povratak prognanika	0,62	0,63	0,63	0,60
Zaštita ugroženih	0,61	0,66	0,60	0,61
Povrat teritorija	0,60	0,62	0,58	0,49
Nezaposlenost	0,60	0,30	0,70	0,60
Ugled	0,57	0,61	0,61	0,63
Osobna sigurnost	0,55	0,59	0,65	0,64
Zbrinjavanje invalida	0,54	0,54	0,10	0,55
Manjine	0,51	0,50	0,64	0,52
Raspodjela rata	0,51	0,48	0,67	0,51
Zbrinjavanje prognanika	0,44	0,53	0,35	0,56
Hrvati u BiH	0,36	0,70	0,52	0,41

Testom sugerirana jednodimenzionalnost upućuje na to da opće mišljenje o vlasti vjerojatno uvjetuje i mišljenje o svakom specifičnom potezu ili načinu rješavanja problema. To bi značilo da se na temelju općeg stava može predvidjeti i mišljenje o svakom izdvojenom segmentu djelovanja vlasti. Moguće je, stoga, zaključiti kako javnost razmjerno slabo raspoznaje odvojena pitanja kojima se vlast bavi i izoliranu uspješnost u svakome od njih i sve sagledava kroz prizmu općeg stava o njoj. U protivnome korelacije između mišljenja o načinu rješavanja posve različitih problema ne bi bile toliko visoke da opravdaju njihovo tumačenje jednom dimenzijom.¹

Na slici 2. prikazana je opća kritičnost prema vlasti, iskazana zbrojem ocjena djelovanja na pojedinim problemima, s obzirom na stranačku naklonost i godinu istraživanja. Uporaba tek jednog pokazatelja kao odraza općeg stava prema vlasti opravdana je unidimenzionalnom strukturom čestica i rezultirajućom visokom nutarnjom konzistencijom mjerenja koja se, iskazana Cronbachovim alfa koeficijentom, kreće između 0.82 i 0.90.

¹ Utvrđena jednodimenzionalnost mogla bi, u određenoj mjeri, biti posljedica akviesencije (prepuštanja oblikovnim svojstvima čestica), što bi značilo da se ispitanici, bez obzira na stvarno mišljenje, odlučuju za međusobno slične procjene (bilo u smislu povoljnog ili nepovoljnog mišljenja o naporima vlasti).

☛ SLIKA 2
Kritičnost prema vlasti
vjerojatnih glasača
pojedinih stranaka
u vrijeme provođenja
istraživanja

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

²Značajna je također i interakcija stranačke naklonosti i vremena istraživanja, $F=4,35$, $p<0,01$, ali je proporcija tako objašnjene varijance vrlo oskudna.

● **TABLICA 4**
Struktura zadržanih diskriminativnih dimenzija u provedenim istraživanjima (otisnute su samo projekcije više od +/- 0.30)

Slika pokazuje, a analiza varijance potvrđuje da je kritičnost prema načinu na koji vlast rješava pojedine probleme u velikoj mjeri povezana sa stranačkom naklonošću, ali isto tako i s razdobljem u kojem je istraživanje provedeno² (F u prvom slučaju iznosi 377,08 uz $p<0.001$, a u drugom 90,38 uz $p<0.001$). Pri tome je varijanca objašnjena namjerom glasanja za stranku, mjerena prosječnom sumom kvadrata, višestruko veća od one koju objašnjava vrijeme provedbe istraživanja. Odnos bi bio još jednoznačniji kad bismo ispustili mjerenje obavljeno 1995., neposredno nakon uspješnog okončanja vojne akcije "Oluja", provedeno u vremenu općeg zanosa u kojem je zabilježen opći pad kritičnosti prema vlasti što slika jasno pokazuje. Ono što je za našu razinu analize osobito važno jest da postoji određena dosljednost i postojanost poklonika pojedinih stranaka u iskazivanju većeg ili manjeg stupnja kritičnosti u različitim vremenskim točkama obuhvaćenim istraživanjem. To u određenoj mjeri svjedoči o mogućnosti izvođenja općih zaključaka, neugroženih vremenskim kolebanjima i oscilacijama javnog mišljenja.

	Godina provođenja istraživanja							
	1993.		1994.		1995.		1996.	
	Opće mišljenje o vlasti	Zaštita manjina i posljedice rata	Opće mišljenje o vlasti	Zaštita manjina i posljedice rata	Opće mišljenje o vlasti	Privr. pro-blemi	Opće mišljenje o vlasti	Zaštita manjina
Informiranje	0,78		0,74		0,58		0,79	
Demokracija	0,73		0,48				0,78	
Standard	0,63		0,61		0,50		0,58	
Privreda	0,61		0,61		0,34	0,49	0,56	-0,32
Ljudska prava	0,57		0,74		0,45		0,69	
Ugled u svijetu	0,51		0,59		0,38		0,59	
Zaštita ugroženih	0,49		0,58		0,42	0,38	0,54	
Povrat teritorija	0,49	0,36	0,45	0,50	0,46	0,35	0,30	
Zbrinjavanje invalida	0,48		0,39	0,46			0,48	
Povratak prognanika	0,46	0,36	0,51	0,53	0,60		0,40	
Nezaposlenost	0,42				0,74		0,51	
Osobna sigurnost	0,42		0,53		0,70	0,45	0,54	
Manjine	0,42	-0,57	0,57	-0,44	0,57	0,33	0,52	0,77
Zbrinj. prognanika	0,38		0,37		0,46	-0,39	0,44	
Raspodjela tereta rata	0,34	0,40	0,33	0,44	0,52		0,37	
Hrvati u BiH		0,61		0,31				
Kanonička korelacija	0,54	0,24	0,53	0,33	0,57	0,29	0,55	0,24
% objašnjene varijance	0,29	0,06	0,28	0,11	0,33	0,08	0,30	0,06

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

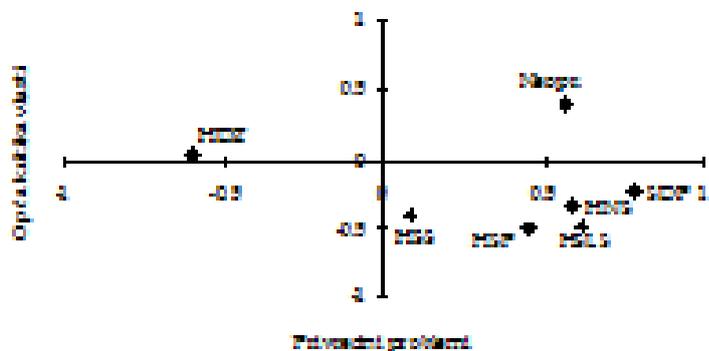
MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

nije riješili problemi Hrvatske može biti pokazatelj stranačke naklonosti i budućeg biračkog opredjeljenja. Zadržane su diskriminativne dimenzije koje su proizvele statistički značajno razlikovanje na razini $p < .01$ uz minimalnu kanoničku korelaciju od .20. U svakom od četiri istraživanja na taj su način zadržane po dvije dimenzije.

U svakom od četiri istraživanja zadržanim je diskriminativnim dimenzijama objašnjena približno ista proporcija ukupne varijance. Pritom je uočljivo kako se na temelju prve diskriminativne dimenzije može puno bolje predvidjeti pripadnost skupini potencijalnih birača neke stranke negoli na temelju druge. Prva diskriminativna dimenzija u sva četiri istraživanja objašnjava između 28 i 33 posto ukupnog varijabiliteta iskazane namjere glasovanja, a druga tek između 6 i 11 posto. Obje zajedno objašnjavaju između 35 i 41 posto varijance, što je više negoli je moguće objasniti ideološkim razlozima (Milas i Rihtar, 1997.). Takav nalaz podržava naše početno uvjerenje kako manje općenita i promjenljiva mišljenja o vlasti bolje predviđaju izbornu odluku od stabilnijih i općenitijih ideoloških odrednica. Svim je istraživanjima, nadalje, zajednička priroda prve izlučene diskriminativne dimenzije koja, sukladno visokim projekcijama svih čestica, predstavlja OPĆE MIŠLJENJE O VLASTI (kritičnost-nekritičnost prema vlasti). Druga, puno slabija razlikovna dimenzija ne posjeduje takvu vremensku stabilnost, tako da možda dijelom odražava aktualnu problematiku određenoga političkog i društvenog trenutka. No, za potpunu informaciju o stupnju i mogućnosti razlikovanja skupina potencijalnih birača pojedinih stranaka potrebno je analizirati njihov smještaj u diskriminativnom prostoru.

Položaj skupnih srednjih vrijednosti u koordinatnom prostoru omeđenom diskriminativnim dimenzijama jasno pokazuje kako prva diskriminativna dimenzija, koja objašnjava najveći dio varijance, ponajprije odražava opreku između vlasti i oporbe, odnosno opreku između HDZ-a i svih drugih oporbenih stranaka. U svakome od četiri provedena istraživanja ova je opreka jasno uočljiva, jedino je položaj pojedinih oporbenih stranaka duž osi koju smo nazvali OPĆA KRITIKA VLASTI donekle promjenljiv, što možda svjedoči o vremenskom kolebanju približavanja i udaljavanja biračkog tijela pojedinih stranaka od pozicije vlasti, ali je podjednako moguće da je riječ o pogrešci mjerenja zbog slučajnih varijacija uzorka. Naše će tumačenje stoga biti mnogo vjerodostojnije u slučaju općih nalaza koje potvrđuju sva ili većina od četiri provedena istraživanja, a naznake promjena u vremenu, koje dijelom ili u cijelosti mogu biti odraz slučajnih varijacija, valja uzeti s nužnom rezervom.

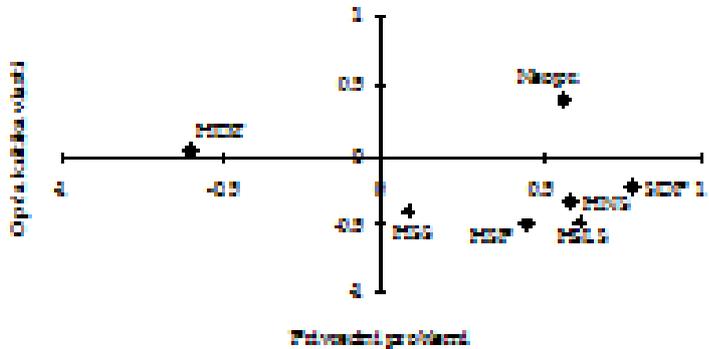
⇒ SLIKA 3
 Skupne srednje vrijednosti vjerojatnih birača pojedinih političkih stranaka na diskriminativnim dimenzijama mišljenja o načinu na koji vlast rješava probleme u Hrvatskoj (istraživanje 1993.)

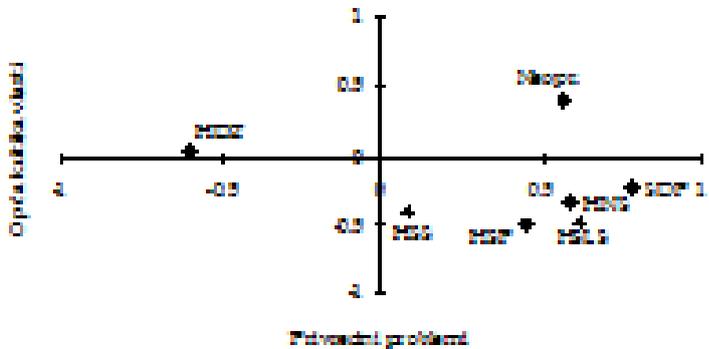
⇒ SLIKA 4
 Skupne srednje vrijednosti vjerojatnih birača pojedinih političkih stranaka na diskriminativnim dimenzijama mišljenja o načinu na koji vlast rješava probleme u Hrvatskoj (istraživanje 1994.)

⇒ SLIKA 5
 Skupne srednje vrijednosti vjerojatnih birača pojedinih političkih stranaka na diskriminativnim dimenzijama mišljenja o načinu na koji vlast rješava probleme u Hrvatskoj (istraživanje 1995.)

⇒ SLIKA 6
 Skupne srednje vrijednosti vjerojatnih birača pojedinih političkih stranaka na diskriminativnim dimenzijama mišljenja o načinu na koji vlast rješava probleme u Hrvatskoj (istraživanje 1996.)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

Uočljivo je tako da najmanju opreku prema vlasti, izuzimajući potencijalne birače vladajuće stranke, iskazuju vjerojatni glasači HSS-a, dok osobe koje podržavaju IDS očituju najveću kritičnost. Izvjesni pomaci koji se odvijaju u vremenu mogu, kako smo ranije naglasili, biti odraz slučajnih varijacija uzorka, ali isto tako mogu ukazivati i na određena, stvarno nazočna kretanja u vremenu. Znakovit je tako pomak HSP-ova biračkog tijela od izrazite oporbe prema podršci vlasti, tako da je u zaključnom mjeranju 1996. njihova kritičnost bila najmanja od svih oporbenih stranaka. Protivan trend vidljiv je kod vjerojatnih glasača SDP-a u kojih je usporedo s protokom vremena nazočna sve veća kritičnost. Ispitanici koji su u vremenu provođenja istraživanja bili neodlučni ili uskratili odgovor o stranci kojoj bi na izborima povjerali glas, iskazuju, kako se moglo i očekivati, kritičnost nešto veću od HDZ-ovih vjerojatnih birača, ali uglavnom manju od oporbenih. Ipak, sukladno nekim ranijim nalazima (Lamza-Posavec i Rimac, 1997.), prema općem mišljenju o vlasti, oni su bliži poklonicima oporbenih stranaka negoli HDZ-a.

Dok prva diskriminativna dimenzija jasno odjeljuje poklonike vladajuće od oporbenih stranaka, drugom se obavlja razvrstavanje unutar oporbe. Kako smo ranije kazali, razlike u mišljenjima među skupinama poklonika različitih oporbenih stranaka naglašeno su manje od onih koje odlikuju poklonike oporbe u odnosu na vjerojatne birače HDZ-a. Usto se i priroda te dimenzije ponešto razlikuje od istraživanja do istraživanja, svjedočeći podjednako o slučajnim varijacijama i različitoj naglašenosti pojedinih društvenih pitanja u trenutku provođenja istraživanja. Ipak, druga diskriminativna dimenzija dosljedno pokazuje da najveću razliku u mišljenju o djelovanju vlasti iskazuju vjerojatni birači HSP-a u odnosu na poklonike IDS-a. Predviđanje namjera glasovanja za neku drugu oporbenu stranku na temelju te dimenzije gotovo i nije moguće, jer se središnje vrijednosti svih preostalih skupina gusto raspoređuju oko neutralnih vrijednosti. U istraživanjima provedenima 1993. i 1996. priroda druge diskriminativne dimenzije je vrlo bliska i obilježena je uvjerenjem kako hrvatska vlast čini nedostatno kad je riječ o pitanju zaštite prava nacionalnih manjina. Takvom mišljenju najbliži su vjerojatni glasači IDS-a, a najviše mu se protive poklonici HSP-a. I u istraživanju iz 1994. problem zaštite nacionalnih manjina ima istaknutu projekciju na izlučenoj diskriminativnoj dimenziji, ali su, uz njega, još naglašeniji problemi povratka prognanika, povratka svih okupiranih teritorija, zbrinjavanja ratnih invalida i pravedne raspodjele rata na sve hrvatske krajeve. Projekcije različitih predznaka upućuju na to da vjerojatni glasači IDS-a cijene primjerenima vladine napore u rješavanju pro-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

blema prognanika, ratnih invalida i ratom stradalih područja, ali ih istodobno drže nedostatnima kad je riječ o zaštiti nacionalnih manjina. Suprotno gledište tipično je za osobe naklonjene HSP-u. istraživanje provedeno 1995. predstavlja određen rezultatski otklon u odnosu na preostala tri istraživanja utoliko što se kao najistaknutije određenje druge diskriminativne dimenzije nameće rješavanje privrednih problema, a pitanje zaštite manjina gotovo je posve prigušeno. Da hrvatska vlast u tom segmentu svojega djelovanja poduzima nedostavno, drže ponajprije vjerojatni glasači IDS-a, ali u gotovo istoj mjeri i oni neopredijeljeni.

RASPRAVA I ZAKLJUČCI

Provedenim se istraživanjem pokazalo kako mišljenje o tome poduzima li vlast dostatno ili ne kako bi se riješili neki od problema Hrvatske može u određenoj mjeri biti prediktivno za namjere glasovanja. Faktorska analiza mišljenja o pojedinim segmentima djelovanja vlasti i diskriminativna analiza kojom se na temelju iskazanog mišljenja nastojalo odijeliti skupine vjerojatnih glasača najistaknutijih političkih stranaka u Hrvatskoj upućuju na sukladne zaključke. Pokazuje se, naime, da u podlozi mišljenja o svakom pojedinačnom dijelu politike stoji opći stav o vlasti, odnosno da se, vrlo vjerojatno, nepoznavanje djelovanja vlasti u određenom segmentu nadomješta projekcijom općeg stava koji osoba o njoj posjeduje. Na sličan način, diskriminativna je analiza također pokazala da je opći stav o vlasti najbolji prediktor glasačkih namjera i da se njime može objasniti razmjerno visoka proporcija izborne odluke. No, iako je njome objašnjivo tridesetak i više posto varijance biračke namjere, njezina je upotrebljivost ipak ograničena, jer odgovara gotovo isključivo na pitanje hoće li glas biti povjeren vladajućoj ili nekoj od oporbenih stranaka. Druga diskriminativna dimenzija značajno međusobno razlikuje vjerojatne glasače oporbenih stranaka, no njezina je razlikovna vrijednost bitno manja negoli prve, tako da objašnjava skromnih 6-11 posto varijance. Usto se i njezina priroda, doduše u ograničenoj mjeri, mijenja od istraživanja do istraživanja, odražavajući istodobno specifičnost političkog trenutka, ali i slučajne varijacije uzorka. Uglavnom je, kako pokazuje više istraživanja, riječ o dimenziji koju odlikuje iskazivanje negativnog mišljenje o naporima vlade za zaštitu manjina. Dimenzija dosljedno odražava opreku ponajprije IDS-ovih i HSP-ovih vjerojatnih glasača koji, u prosjeku, postojano zauzimaju suprotne pozicije, držeći napore vlasti nedostatnima ili zadovoljavajućima.

U cjelini, analize pokazuju da iskazano mišljenje o naporima koje ih poduzima vlast da bi se riješili pojedini politički i društveni problemi odražava samo najgrublju političku us-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

mjeranost, odnosno pripravnost za izbor vladajuće ili neke od oporbenih stranaka. Predviđanje kojoj će od oporbenih stranaka glas birača konačno pripasti, na temelju mišljenja o vlasti jedva je moguće. Iako se moglo očekivati da će vjerojatni glasači SDP-a naglašavati slabost vlasti u rješavanju socijalnih pitanja, vjerojatni birači neke od stranaka centra (u ovom istraživanju HNS, HSS i HSLS) zamjerati vlasti nedostatak demokracije i osobnih sloboda, a poklonici HSP-a sporost u vraćanju okupiranih područja, takva se očekivanja nisu pokazala opravdanima. Zamjerke vlasti, odnosno uočene manjkavosti njezina djelovanja ne slijede ideološku matricu koja pripada samoodređenju pojedinih političkih stranaka, tako da na temelju mišljenja o rješavanju pojedinog političkog pitanja nije moguće razlikovati njihove vjerojatne birače.

Rezultati mogu biti tumačeni na više načina. Jedno od mogućih objašnjenja za nemogućnost razlikovanja vjerojatnih glasača oporbe na temelju njihova mišljenja o vlasti svakako je ono da globalno negativan stav prema vlasti dovodi do odluke o glasanju za oporbu, ali je pritom posve ili razmjerno nevažno koja stranka, prema svojem ideološkom profilu, nudi promjene u upravo određenom segmentu vođenja politike. Čini se da se birači, u pravilu, odlučuju za stranku koja u tome trenutku predstavlja najozbiljniju ili najuvjerljiviju oporbu. Drukčije rečeno, stranka se, prema toj pretpostavci, bira, ne prema tome što zagovara i za što se zalaže, već koliko joj se općenito vjeruje.

Drugo moguće objašnjenje nemogućnosti razvrstavanja vjerojatnih glasača oporbe leži neprijeporno u tri međusobno isprepletana čimbenika. To su nedostatna politička profiliranost stranaka što, za začetak višestranačkog političkog života kroz koji Hrvatska prolazi, nije nimalo neobično, ne odveć visoka ideološka izobraženost birača, dijelom i kao posljedica dugovijeke vladavine jedne ideologije te, na posljetku, njihovo međudjelovanje.

Isto je tako, međutim, opravdano zapitati se koliko je izabrani okvir razvrstavanja oporbenih stranaka općenito pogodan za takvo što, odnosno nije li doista odluka o biranju između vlasti i oporbe određena drukčijim razlozima od biranja između različitih oporbenih stranaka. Hipoteza o dvorazinskom donošenju biračke odluke (na prvoj razini izbor između vlasti i oporbe, na temelju jednog niza kriterija, a na drugoj izbor oporbene stranke na temelju drugoga niza) svakako je vrijedna provjere u jednom od sljedećih istraživanja. Prije provedena istraživanja (Milas i Rihtar, 1997.) ukazuju na to da bi druga razina biračke odluke u nekoj mjeri mogla biti uvjetovana ideološkom pozicijom pojedinca.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

U svakom slučaju, provedeno istraživanje opravdava tri zaključka. Mišljenja o načinu na koji vlast rješava pojedine aktualne društvene i političke probleme grupiraju se u opći stav prema vlasti. Na temelju toga stava moguće je razmjerno dobro predvidjeti hoće li neka osoba na izborima glasovati za vladajuću ili neku od oporbenih stranaka. Proporcija pritom objašnjene varijance nešto je veća, no ona je objašnjiva ideološkim razlozima (Milas i Rihtar, 1997.). Taj stav gotovo ni u kojoj mjeri ne odgovara na pitanje kojoj će se oporbena stranica osoba prikloniti. U pokušaju takvog predviđanja nisu se pokazale odveć korisnima ni druge moguće linearne kombinacije mišljenja o vlasti te će njezine odrednice valjati potražiti drugdje.

LITERATURA

- Ajzen, I. i Fishbein, M. (1977.). Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84, 888-918.
- Bulat, N. i Štrelov, D. (1995.a). Dimenzije političkog prostora i izborni učinci. U: S. Vrcan, D. Lalić, Z. Pokrovac, N. Bulat i D. Štrelov, *Pohod na glasače: Izbori u Hrvatskoj 1990.-1993.* Split: Puls.
- Bulat, N. i Štrelov, D. (1995.a). Neke determinante izbornog ponašanja građana na izborima 1992. godine. U: S. Vrcan, D. Lalić, Z. Pokrovac, N. Bulat i D. Štrelov, *Pohod na glasače: Izbori u Hrvatskoj 1990.-1993.* Split: Puls.
- Buzov, Ž., Milas, G. i Rimac, I. (1990.a). Odnos socijalnog statusa mladih i njihovih političkih orijentacija. *Revija za sociologiju*, 21, 61-68.
- Buzov, Ž., Milas, G. i Rimac, I. (1990.b). *Politički stavovi zagrebačke omladine u razdoblju društvene promjene.* Zbornik radova IDIS-a, IDIS, Zagreb.
- Cattell, R. B. (1966.). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 140-161.
- Eysenck, H. J. (1954.). *The psychology of politics.* New York: Praeger.
- Eysenck, H. J. i Wilson, G. D. (1978.). *The psychology of ideology.* Baltimore, MD: University Park Press.
- Grdešić, I. (1991.). Izbori u Hrvatskoj: Birači, vrednovanja, preferencije. U: I. Grdešić, M. Kasapović, I. Šiber i N. Zakošek, *Hrvatska u izborima 90.* Zagreb: Naprijed.
- Fulgosi, A. (1979.). *Faktorska analiza.* Zagreb: Školska knjiga.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S. i Rimac, I. (1993.). Stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima, Zagreb: *Institut za primijenjena društvena istraživanja.*
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S. i Rimac, I. (1995.a). *Javno mnijenje Hrvatske/prosinac 1994.: Stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima,* Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S. i Rimac, I. (1995.b). *Javno mnijenje Hrvatske/kolovoz-rujan 1995: Odnos javnosti prema vojnoj akciji "Oluja", stavovi o hrvatskoj vlasti, opće raspoloženje i očekivanja od budućnosti.* Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S. i Rimac, I. (1996.). *Javno mnijenje Hrvatske /listopad 1996.: Stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim dje-latnicima*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja.

Lamza Posavec, V. (1995.). *Javno mnijenje: Teorije i istraživanje*. Zagreb: Alinea.

Lamza Posavec, V. i Rimac, I. (1997.). Dio koji nedostaje: problem ne-izjašnjavanja u istraživanjima namjera glasovanja. *Društvena istra-živanja*, 6, 729-745.

Milas, G. (1992.). Mišljenje javnosti o hrvatskim političarima i poli-tičkim strankama kao pokazatelj dimenzionalnosti i prirode hrvat-skog političkog prostora. *Društvena istraživanja*, 1, 245-264.

Milas, G. i Rihtar, S. (1997.). Ideološke odrednice stranačke naklonos-ti i namjere glasovanja, *Društvena istraživanja*, 6, 663-676.

Milas, G. i Rimac, I. (1994.). Model hrvatskoga političkog prostora, di-menzioniran stavovima glasača. *Revija za sociologiju*, 25, 9-22.

Rimac, I. (1992.). Socijalni status i politička odluka – izbori 1992., *Dru-štvena istraživanja*, 1, 265-274.

Šiber, I. (1993.). Structuring the Croatian party scene. *CPSR*, 2, 111-129.

Opinions About Those in Power as an Indicator of Party Preference and Voting Intention

Goran MILAS
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

A study based on several opinion polls conducted between the years 1993 and 1996, on a probabilistic sample of the Croatian population, was an attempt to determine to what extent the voting intention is conditioned by specific opinions about those in power. Earlier research indicated that, in Croatia, the outcome of the election could only in part be attributed to ideological factors. The discriminant analysis which was carried out showed that, based on the opinions about those in power, one can quite accurately predict whether someone will vote for the ruling party or one of the opposition parties, but not which party will ultimately be elected. It was thus surmised that voting choice is based on a twolevel decision making process, the first level, in which the voters decide between the ruling and opposition parties, and the second level, where those voters favouring the opposition decide which party they will ultimately vote for, based on other reasons.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 683-697

MILAS, G.:
MIŠLJENJE O
DJELOVANJU...

Die Einstellung zur Obrigkeit als Indikator für parteiliches Sympathisantentum und Wahlbeteiligungsabsichten

Goran MILAS
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Vorliegende Studie gründet sich auf einer Reihe von Meinungsumfragen, die zwischen 1993 und 1996 in einer probabilistischen Testgruppe der kroatischen Bevölkerung durchgeführt wurden. Ausgangspunkt war die Frage, in welchem Maße die intendierte Wahlbeteiligung durch eine spezifische Einstellung zur Obrigkeit bedingt ist. Frühere Untersuchungen hatten nämlich erbracht, daß in Kroatien die Stimmabgabe für ein bestimmtes politisches Programm nur zum geringsten Teil von ideologischen Faktoren bestimmt wird. Eine entsprechende diskriminative Analyse zeigte, daß aufgrund der geäußerten Stellungnahme zur Obrigkeit mit relativer Genauigkeit vorausgesagt werden kann, ob der jeweilige Stimmberechtigte die herrschende Partei oder eine der Oppositionsparteien wählen wird, nicht jedoch auch, für welche der Oppositionsparteien er letztlich seine Stimme abgeben wird. Man nimmt daher an, daß die Stimmabgabe für eines der zur Wahl stehenden politischen Programme auf zwei Ebenen verläuft: auf der ersten Ebene entscheidet der Wahlberechtigte zwischen herrschender Partei und Opposition, auf der zweiten Ebene wiederum entscheidet der mit der Opposition Sympathisierende, für welche Oppositionspartei er schließlich seine Stimme abgeben wird, wobei er sich durch weitere Beweggründe leiten läßt.